

Fugletaksering i Sandblåst/Gaustadvågen

Resultater av inventeringer i 2023

BirdLife Møre og Romsdal rapport 2024-3

Forsidebilde

Utløpet av Gaustadvågen var på 1960-tallet helt åpent, men er nå i ferd med å gro fullstendig igjen med vegetasjon. Det har skjedd store endringer i dette Ramsvarområdet de siste ti-årene, og de fleste har vært negative for fuglelivet. Foto: Øyvind Gjeldnes.

BirdLife Møre og Romsdal, rapport 2024-3

Utførende institusjon: BirdLife Møre og Romsdal	Prosjektansvarlig: Øyvind Gjeldnes
	Prosjektmedarbeider(e): Arnstein Gjeldnes, Geir Gaarder
Oppdragsgiver: Statsforvalteren i Møre og Romsdal	Kontaktperson hos oppdragsgiver: Solveig Silset Berg
Referanse: Gjeldnes, Ø., Gjeldnes, A. & Gaarder, G. 2024. Fugletaksering i Sandblåst-/Gaustadvågen naturreservat. Resultater av inventeringer i 2023. BirdLife Møre og Romsdal, rapport 2024-3. 30 s. ISBN 978-82-93893-12-7	
Referat: Sandblåst-Gaustadvågen naturreservat i Hustadvika kommune har vært et av fylkets viktigste våtmarksområder. Det har hatt internasjonal verdi og har derfor også fått status som Ramsar-område. BirdLife Møre og Romsdal har reinventert hekkende våtmarksfugl i området, på oppdrag for Statsforvalteren i Møre og Romsdal. Prosjektet er en oppfølging av tidligere inventeringer, sist utført i 2009 (Gjeldnes 2010), og følger samme metodikk. Inventeringene i 2009 viste en sterk nedgang i hekkebestandene sammenlignet med før vernet (Gjeldnes 2010, Gjerde 1975). Denne nedgangen har fortsatt, og dette opprinnelig internasjonalt viktige området ser nå ut til å være uten særlig verdi som hekkeplass for våtmarksfugl . Tvert imot er det indikasjoner på at det har en negativ effekt på flere hekkende våtmarksfugl i distriktet, da hekkesuksessen virker svært dårlig eller er helt fraværende hos mange arter. Mens hekkebestandene i 2009 var redusert med 80% for vadefugl og 60% for andefugl i forhold til i 1975, har det vært en ytterligere tilbakegang på 30% fra 2009 til 2023. Samlet er det en reduksjon i antallet hekkende våtmarksfugl på over 80% på nærmere 50 år, dvs. siden grunnlaget for vernet og området sin status som Ramsvarområde ble lagt. Sommerstid har området fortsatt noe verdi som oppholdssted for ikke-hekkende våtmarksfugl, samt benyttes av sent-trekkende fugl på vårtrekket. Årsaken til den vedvarende og sterke tilbakegangen er flere. Gjengroing både i og inntil reservatet er sannsynligvis en viktig grunn. Predasjon fra blant annet rev er en annen viktig årsak. Reduksjon av saltinnholdet virker sannsynligvis også negativt. I tillegg kommer både forurensning og mulig tilførsel av løsmasser. Det er gjennomført enkelte restaureringsprosjekt de siste årene. Vi antar disse har vært positive, men det er tydelig at de har hatt alt for begrenset omfang eller ikke vært målrettede nok til å ha gitt noen positiv effekt. Behovet for mer omfattende og effektive restaureringstiltak er derfor store, og har vært det i lang tid. I tillegg er det nødvendig å se på forvaltningen av nærområdene til reservatet, og hvilke tiltak som bør settes inn der for å få snudd den svært negative utviklingen. Det anbefales også å få bedret kunnskapen om naturforholdene i reservatet, både med hensyn til ulike miljøvariabler som tilførsel av næringsstoffer, saltinnhold (ikke minst i Gaustadvågen), tilførsel av løsmasser og eventuelle endringer i forekomst av våtmarksfugl i trekketidene.	

FORORD

Statsforvalteren i Møre og Romsdal har ønsket å få gjennomført en reinventering av hekkende våtmarksfugl i Sandblåst-/Gaustadvågen naturreservat i Hustadvika kommune. BirdLife Møre og Romsdal fikk oppdraget og har gjennomført dette, etter samme metodikk som forrige gang (2009) en slik inventering ble utført.

Som i 2009 har det vært Øyvind Gjeldnes som har vært hovedansvarlig for prosjektet og gjennomført mye av feltarbeidet og rapporteringen. I tillegg har Arnstein Gjeldnes vært prosjektmedarbeider i felt. Geir Gaarder har deltatt i rapporteringen.

19.12.2023

BirdLife Møre og Romsdal

Øyvind Gjeldnes

Arnstein Gjeldnes

Geir Gaarder

INNHOOLD

FORORD.....	4
INNHOOLD	5
1 INNLEDNING	6
2 METODE	7
2.1 FELTARBEID	7
2.1.1 Feltmetodikk i 2009.....	7
2.1.2 Feltmetodikk i 2023.....	7
2.2 ELDRE DATA	9
3 RESULTATER.....	10
3.1 ARTSGJENNOMGANG	10
3.2 GENERELL KARAKTERISTIKK AV OMRÅDET OG FUGLELIVET	13
3.3 SAMLET VURDERING	15
4 DISKUSJON	17
4.1 USIKKERHET	17
4.2 BESTANDENDRINGER	17
4.3 ÅRSAKER TIL TILBAKEGANGEN	18
4.3.1 Predasjon	18
4.3.2 Endringer i vegetasjon.....	19
4.3.3 Tidevannsrytmen og saltinnhold i reservatet	23
4.3.4 Næringstilgang.....	24
4.3.5 Tilførsel og forflytning av løsmasser	24
4.4 FORSLAG TIL OPPFØLGING.....	24
5 SKRIFTLIGE KILDER.....	30

1 Innledning

Sandblåst-Gaustadvågen naturreservat har vært et av de klart mest verdifulle våtmarksområdene i Møre og Romsdal. Miljødirektoratet (2023) har følgende omtale av reservatet i Naturbase: «*Det mest utprega estuariet i fylket og heilt unikt i utforming og storleik, med store verneinteresser innan botanikk, zoologi, landskap og kvartærgeologi. Store tidevassoner og strandenger i eit småkupert kystlandskap. Samla sett artsrike strandenger med fleire sjeldne artar og samfunnstypar, m.a. raudsvingel-grusstorreng og tre ulike utformingar av bakre fuktenger. Hesterumpe og bogeminneblom er sjeldne artar. Nokre av lyngheiane er interessante i samanheng med strandengene (sonering mot epilittorale samfunn). Internasjonal verneverdi som rasteplass for fugl på trekk og for hekkande våtmarksfugl. Eineståande samling fugleartar der 22 er av regional interesse, 23 av nasjonal interesse og 5 av internasjonal verdi. I trekktida m.a. inntil 200 songsvanar, inntil 8-900 grasender av ulike artar og inntil 2500 vadarar. Fleire sjeldne artar både under trekk og som hekkande. Den 19.03.1996 vart området omfatta av Ramsarkonvensjonen. Dette er ein konvensjon som skal sikre internasjonalt viktige våtmarkssystem.»*

Beskrivelsen av kvalitetene til området er basert på det som var kjent i forkant av vernet. I 2009 ble hekkefuglfaunaen inventert på nytt (Gjeldnes 2010) og en sterk nedgang i hekkende våtmarksfugl ble dokumentert. Samtidig ble det utarbeidet utkast til forvaltningsplan for området (Gaarder 2010) og i etterkant kom det en offisiell forvaltningsplan fra daværende Fylkesmannen i Møre og Romsdal, miljøvernavdelinga (2012).

Det var planen at forvaltningsplanen skulle oppdateres etter 5 år (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, miljøvernavdelinga (2012)). Dette har blitt utsatt, men i 2023 ønsket Statsforvalteren i Møre og Romsdal å få et nytt kunnskapsgrunnlag om fuglelivet i reservatet, som grunnlag for en slik oppdatering. Oppdraget ble gitt til BirdLife Møre og Romsdal, og denne rapporten er et svar på forespørselen.

Figur 1. Avgrensning av Sandblåst-Gaustadvågen naturreservat, og det tilliggende Knarrashaugmyra naturreservat.

2 Metode

2.1 Feltarbeid

Det var en målsetting at feltarbeidet skulle gjennomføres mest mulig likt tidligere takseringer, dvs. Gjeldnes (2010) sine undersøkelser, som igjen i stor grad bygde på takseringer utført av Gjerde (1975).

2.1.1 Feltmetodikk i 2009

Her gjengis denne ordrett fra Gjeldnes (2010), men i litt forkortet form:

«Hvert besøk var på 8-10 timer med takseringsruter og 7 observasjonspunkt dels etter Gjerde (1975), og dels etter variasjonsgraden i våtmark, kulturmark og gruntvannsområdet. Observasjonspunktene ble utvalgt for å få god oversikt og i forhold til artenes bevegelser og lydaktivitet. Tidsbruk og tilstedeværelse ble prioritert i de delområder som kunne være og som også faktisk framstod som rikest på fugl. På observasjonspunktene var tidsbruken 20-40 minutt som ble antatt å dekke sang og annen lydaktivitet og dermed fange opp bestandstetthet, særlig hos lerkefugl. Fra observasjons-punktene ble teleskop benyttet, og takseringsruter er inntegnet på kart. Der forekomst av fugl, hindringer i landskapet og/eller vegetasjonen gjorde det nød-vendig, ble området gjennomløst grundigere og mer systematisk.

Startpunktet var ved informasjonstavla ovenfor Gaustadvågen. Derfra gikk ferden ca 300 meter på traktorvei langs sørsiden av Gaustadvågen, videre ned til vannkanten og etter hvert til den varierende fuktvegetasjonen rundt den sørligste bukta i Gaustadvågen. Så til Knarrashågen hvor vel en ½ time ble brukt. Herfra er det fin oversikt over det sannsynligvis potensielt viktigste hekkeområder for våtmarksfugl i Gaustadvågen. Så ned fra Knarrashågen og en runde for å sjekke nærmere hekkende fugl i det observerte området. Videre over Gaustadelva og rundt plantefelt med sitkagran langs elva til området hvor traneparet hadde tilhold. Av hensyn til tranene gikk jeg her bare ved første besøk og senere oppover langs elva og vernegrensa, og ned bakfra med oversikt over traneområdet. Neste stopp er i verneområdet var ved Brenthågen. I en radius herfra er det stor variasjon på åker, eng mv, kanaler og brakk/naturmark. I det-te området hekket flere arter, samt også temmincksnipe og svømmesnipe på gjennomtrekk. Etter en del kryss og terrenggåing på dype og brede kanaler går ruta langs dammen nord for Brenthågen, og til tredje stopp, der Sandblåstelva flyter ut i Sandblåstvågen. En del av vegetasjonsarealene her tar tidevannet. Ca ½ time ble brukt her. Videre over elva og rundt, høyere enn tidevannet og fram til punkt 5 på kommunegrensa nedenfor garden Lille Vevang. Herfra er det stor radius oversikt og jeg observerte herfra i en time. Videre over bukta ved Sør-Morøya, hvor det aller meste av arealet er oppdyrket. Her var sauer på beite og slåtten i gang på noe areal. Punkt 6 var en lite høyde mellom Sør- og Nord-Morøya. Lokaliteten var strategisk for observasjoner av lerke og er for det meste omgitt av kultivert mark, med en bred kanal i nærområdet. Videre gikk ruta nå rundt Nord-Morøya og opp langs naturmark/strandeng-området langs med Gaustadelva, helt til siste lengre stopp på haugen ved Krokneset. Herfra er det storslått utsikt mot Sandblåst og Gaustadvågen. Her ble det brukt ca 1 time. Herfra så jeg hvordan hekkefugl brukte begge vågene. Siste etappe var langs nordsiden av Gaustadvågen mot Rokstrandhågen og rundt Gaustadvågen til utgangspunktet ved gapahuken ved veien.»

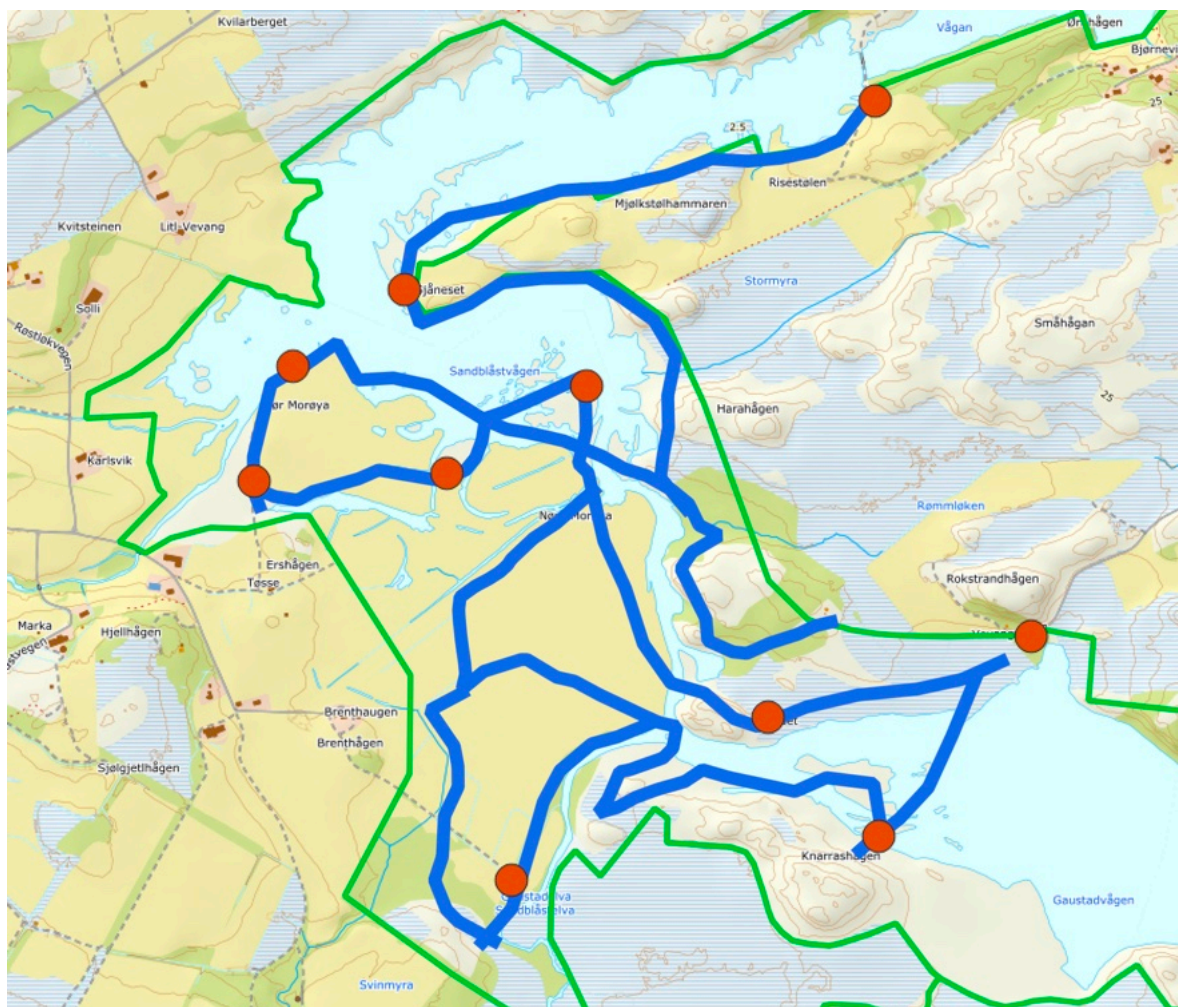
2.1.2 Feltmetodikk i 2023

Som i 2009 var det snakk om 3 besøk i den mest relevante delen av hekkesesongen. Forutsetningene og intensjonene var de samme, men noen endringer for mer utfyllende og presise resultat ble gjort. Faktorer som vegetasjonsendringer, skjerming av ny hekkeart og større

fokus på saltvannstilførsel og tidevannsrytme medførte en hensiktsmessig justering av bevegelsesmønsteret fra 2009. Langs sørsiden av Gaustadvågen vokser nå løvskogen høyt og tett fra vannkanten og 50-70 m oppover i terrenget og stenger for sikten utover vannflaten. Vandreruten der og observasjonspunktet ved infotavla ble derfor erstattet med nytt observasjonspunkt fra gravstedet ved Gaustad kapell. I sørvestenden hekket det nå sangsvane. Ved første besøk 1.7 ruget svanen, så området ble bare observert på avstand med kikkert og teleskop. 1.7 og ved to anledninger senere ble gårdsbrua over Sandblåstvågen besøkt. Herfra fulgte jeg flo-linja til den når inn mot Gaustadvågen. Nytt for 2023 ble også innhenting av opplysninger om fisket i vågene fra lokale sportsfiskere.

Tabell 1 Oversikt over utført feltarbeid i Sandblåst-Gaustadvågen i 2023.

Dato	Tidspunkt	Kartleggere
04.06	07.30-14.30	Øyvind Gjeldnes, Arnstein Gjeldnes
14.06	07.30-14.30	Øyvind Gjeldnes, Arnstein Gjeldnes
01.07	07.30-14.30	Øyvind Gjeldnes

Figur 2 Takseringsruter (blå linjer) og observasjonspunkt (røde punkt) innenfor reservatet i 2023.

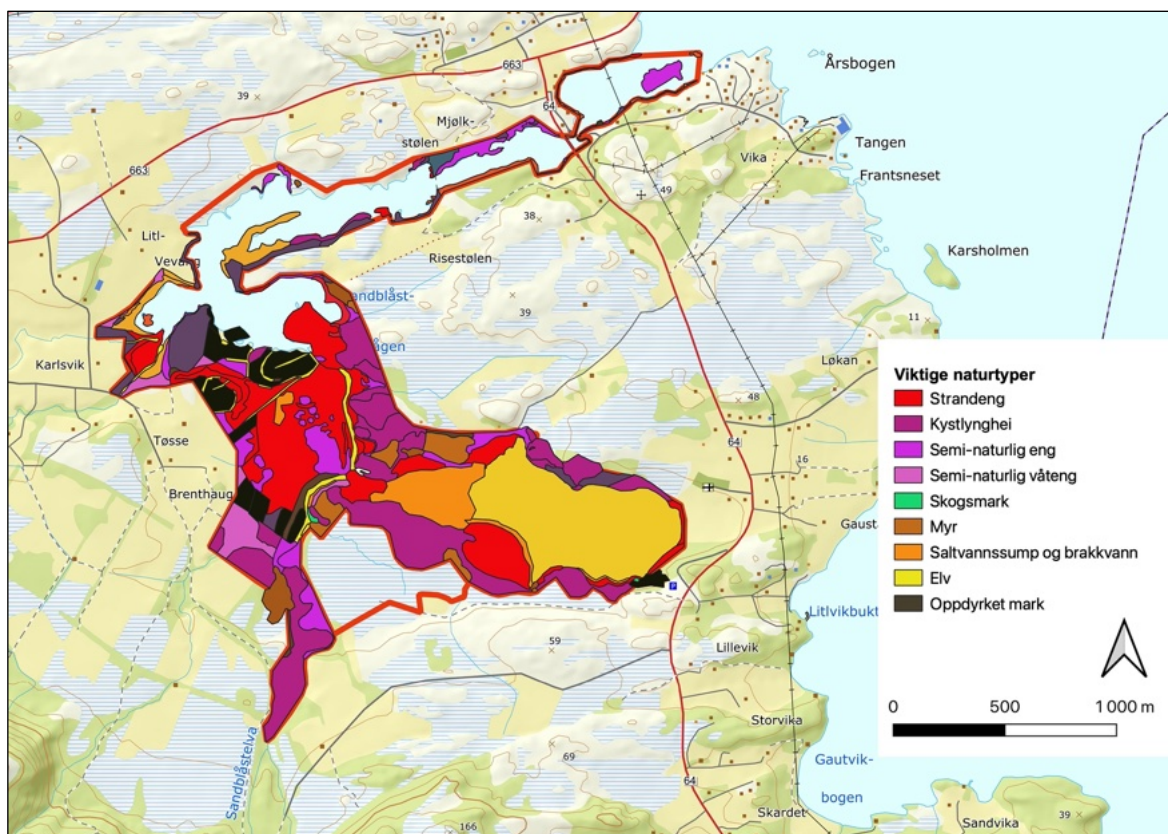
2.2 Eldre data

Det er to sentrale kilder her:

1. Gjeldnes (2010) sine takseringer. Metodikken er gjengitt foran, og i rapporten er det redegjort for resultater for alle våtmarksfugl, og også enkelte andre arter som sanglerke. Rapporten oppgir både konkrete observasjoner og gir bestandsanslag. Årsaker til endringer fra tidligere undersøkelser blir diskutert.
2. Gjerde (1975) sine kartlegginger. Gjeldnes (2010) vurderte at det primært var disse kartleggingene som var egnet som sammenligningsgrunnlag. Han viste også til andre data fra perioden 1975/76 og fram til vernet i 1988, men vurderte kvaliteten på disse som for dårlige. Gjerde (1975) hadde derimot svært grundige undersøkelser, blant annet bestandsestimat for de fleste hekkende våtmarksfugl, og til og med kart med oversikt over hekkeplasser/territorier for flere viktige arter.

Etter vernet har blant annet ferdselsforbudet i store deler av området sommerstid gjort det uaktuelt å gjennomføre hekkeundersøkelser her, unntatt nevnte undersøkelse i 2009. Det foreligger likevel spredte observasjoner, og en del ble i forkant av vernet sammenstilt av Fiske & Gylseth (1985), samt i viltkartleggingene i kommunen (Moen 2004, 2005). Disse kildene er også konsultert, men bare i begrenset grad direkte brukt.

For øvrig ble det i 2010 gjort en naturtypekartlegging i området, se Gaarder mfl. (2011). Et utledet kart fra disse undersøkelsene er vist i figur 2.

Figur 2. Hovedfordeling av viktige naturtyper i Sandblåst-Gaustadvågen naturreservat, basert på basiskartlegging etter NiN (Natur i Norge, versjon 1.0), utført i 2010 (Gaarder mfl. 2011). Særlig strandengområder (rød farge), grunne ferskvanns- og saltvannsmiljøer (gule til oransje farger), samt dels også myr (brunt) og kystlynghei (fiolett) er areal som er viktig for våtmarksfuglene. Også dyrket mark benyttes i en del grad, men lite som hekkeplasser. NB! Kartet baserer seg på NiN-metodikken og det er natursysteminndeling som her er benyttet, ikke tilstand. Kartet viser derfor ikke hvor god eller dårlig tilstanden er, eksempelvis om kystlyngheiene er sterkt gjengrodd med skog eller åpne og i god hevd.

3 Resultater

3.1 Artsgjennomgang

Gråhegre: Arten opptrer i små antall i begge vågene og i noe større antall enn i 2009. Spesielt og nytt nå var artens tilhold i granplantefeltet på nordsiden av Gaustadvågen. Trærne her vokser svært tett og er snart 20 m høye og godt egnet for en hegrekoloni. I området Eide-Vevang-Farstad er vi ikke kjent med andre kolonier av arten. Hittil er nok dette et skjulested for hvile og overnatting. 3-7 ind. søkte næring i vågene. I små elver og lokale sjøområder har arten mye næringsareal, som i Skottheimsvik der arten overvintrer. Arten kan være negativt påvirket av gjengroingen av saltvannsinløpet og derav mindre gytefisk til Gaustadvågen. Ikke funnet hekkende i området.

Grågåås: 7-8 indiv. ble sett 1.7. Hekker ikke i området.

Gravand: Ikke observert i 2023. Hekker ikke i området.

Stokkand: Overraskende ingen hekkeindikasjoner, men hann og hunn sett sammen 14.6. Maks. 15 ind. 1.7. var sommerflokk av mytende hanner. Dette er en kraftig nedgang og endring av sommerbestanden i Gaustadvågen fra 2009, da en tilsvarende sommerflokk var på 55 ind., og mer kjønnsblandet. Gjerde (1975) anslo en hekkebestand på 15-20 par, men så bare noen få kull så sent som medio august, trolig på grunn av hard predasjon. Eventuelle kull fra klekking tidlig i mai ville vært store og synlige rundt første juli i den i den lave kantvegetasjonen eller blitt forstyrret og avslørt. Fraværet av siv og takrør gjør andekull i Gaustadvågen svært utsatt for predasjon fra havørn ute på åpent vann og fra rev og i noen tilfeller fra rådyr og kanskje trane fra land. Sannsynligvis har betingelsene og utviklingen for stokkanda vedvart og blitt noe forsterket siden 1975, slik at bestanden nå er bare kanskje 2 par.

Krikkand. Situasjonen er stort sett den samme som for stokkand, men krikkendene ser ut til å forflytte seg mere mellom vågene. Sett ved alle besøk, og et par kom flyvende fra Sandblåstvågen til Gaustadvågen 4.6. Utover det ble ingen hekkeindikasjoner notert. En flokk på maks 17 ind. fløy mellom vågene ved besøk 4.6 og 14.6. Arten ser ut til å ha ganske lik hekkebiologi og virker utsatt for samme predasjonstrykk som stokkanda, men holder ungekull mer skjult i grøfter, pytter og i høy tett vegetasjon. Bestanden av oversomrende individ var på ca. 35 ind. og ca. 5 par i 2009, men er nå halvert til en samlet flokk på 17 ikke-hekkende individ. Regionalt er bestanden stor og ser ut til være økende i skog og fjelltjern. Anslått hekkebestand på 1-2 par.

Brunnakke: 2 hanner og 1 hunn i Gaustadvågen 4.6. og 1 hann der 14.6. indikerer pardannelse og at hunnfugl kan ligge på egg. Kan ha reir langt fra vannet og er predasjonsutsatt som de andre grasendene. Hekker kystnært i lavlandet og i svakt brakkvann på Smøla på lignende lokaliteter. Sandblåstvågen er neppe aktuell hekkelokalitet og en flokk der på 5 ind. 1.7. var nok mytefugl. Opptil 2 par er det samme som i 2009 og på nivå med Gjerde (1975), som hadde 2 kull i august.

Toppand: 4.6. ble det sett 1 hann på Gaustadvågen og 1.7. 11 individ, hvorav flest hunner. Er vanlig her om høsten da over 100 ind. kan søke næring fram til isen legger seg. Har det siste 10 året blitt noe vanligere i hekketiden i vegetasjonsrike småvann opptil bjørkebeltet, særlig på Nordmøre, men også kystnært som på Smøla. Sett på Hustadmyrene i hekketiden. Hekker ikke i området.

Kvinand: En oversomrende fugl sett 4.6. og hele 19 ind. 1.7. Ikke sett i 2009. Arten er vanlig vår og høst da opptil 100 individ kan være samlet på Gaustadvågen. Sommerens opptreden indikerer god tilgang på næring som bløtdyr og krepsdyr i bunnsjiktet av vågen. Kvinanda hekker fast på gunstige lokaliteter i midtre og indre strøk av Nordmøre og Romsdal og overvintrer vanlig lokalt som i skottheimsvik. Hekker ikke i reservatet.

Siland: Svært beskjeden opptreden i 2023 og ingen hekkeindikasjoner. 2 hanner og 1 hunn 4.6 og 4 ind. på Gaustadvågen 14.6. I Sandblåstvågen bare 2 hanner 1.7. Situasjonen omtrent som i 2009, men uten hekkefunn. Nedgangsmønstret i hekkebestanden for fiskeender og gressender er ganske lik, mens mengden næringsøkende ikke-hekkende dykkender virker økende. Dette tyder på at predasjon av egg kan være en sentral årsak til nedgang av hekkebestanden også for siland. Anslått hekkebestand på 1-2 par.

Laksand: 1.7. 2 hanner og 3 hanner i Sandblåstvågen. Ikke sett i 75 og 2009, og svært få observasjoner kjent fra andre årstider i området. Laksanda liker å fiske i elvestrømmer og ble nå sett i den ganske sterke strømmen innenfor gårdsbrua ved stigende sjø. Arten hekker nærmest i Batnfjordselva og muligens i Sylteelva. Opptretr sparsomt i nærområdene vinterstid. Årets sommerfunn antas å være tilfeldig.

Sangsvane. Ett par hadde vellykket hekking sørvest i Gaustadvågen, tett ved vannkanten. De siste 3 årene har arten, mulig årets par, hatt sommertilhold og gjort hekkforsøk samme sted. 4.6 ruget en voksen og 14.6 hadde paret 5 unger på vannet. Hele familien flyttet samme dag til Sandblåstelva og videre ned i den salttere delen av Sandblåstvågen. 1.7 var fortsatt svanefamilien intakt, så hekkingen ble nok helt vellykket.

Trane. Ett par hadde 4.6. tilhold nært svaneparet, men var uten hekkeadferd. Sør i Sandblåstvågen var det ett par og 4 ind.4.6. og ett par 14.6, også uten hekkeindikasjoner. Trane har etter 2009 hekket i begge vågene og er å betrakte som fast hekkefugl i verneområdet. 17 ind. i Sandblåstvågen 1.7. utgjør kanskje starten på høstflokkene som de siste 15 årene samler seg i reservatet og på jordbrukslandsskapet ved Sandblåst.

Storspove: To spillstrofer ble hørt fra en fugl 4.6. 3 ind. sammen uten territoriell eller hekkeindikerende adferd 14.6. I Sandblåstvågen rastet 10 ind. på sørtrekk den 1.7. Mens Gjerde (1975) hadde en rekordstor tetthet på minst 30 par, virker storspove nå 48 år senere nesten forsvunnet som hekkefugl fra området i og omkring reservatet. På revefrie øyer som Gossen og Smøla har storspoven fortsatt store og levedyktige hekkebestander (egne, upubliserte observasjoner). I 2009 forekom fortsatt 5 par territoriale rundt verneområdet, men uten vellykket hekking (Gjeldnes 2010). Nedgangen har fortsatt, men kanskje har to par forsøkt hekking i 2023. Anslått hekkebestand på 0-2 par.

Tjeld: Sterk nedgang fra 15 par i 1975 (Gjerde 1975) til 1 par i 2009 (Gjeldnes 2010). Ingen indikasjoner på hekking i 2023, og 7 ind. 14.6 er høyeste observerte antall. Mest trolig er dette fugl med avbrutt eller avsluttet hekking fra andre området, som har streifet til Sandblåstvågen. Anslått hekkebestand på 0-1 par.

Sandlo: 14.6 hadde 15 individ tilhold på et nylig isådd jorde, vest i Sandblåstvågen, men ingen viste noen hekkeadferd. 4.6. næringsøkte 60 individ på mudderflatene ved lavvann. Denne flokken var ganske sikkert på trekk til hekkeområder i nord. Hekker ikke lenger i området.

Sandløper. 6 individ ble sett 4.6 på mudderflater ved fjære sjø ved Sandblåstelva, utvilsomt på trekk.

Rødstilk. Som for de andre store vadefuglene er nedgangen stor i reservatet. Fra 5 par i 2009 til 2 varslende par nå i 2023. Begge sørøst i Sandblåstvågen nært de utgravde kanalene og med liten avstand og overlappende varslingsadferd. Parene varslet 4. og 14. 6. men ikke sett 1.7. Med egglegging i mai kan hekkingen ha vært vellykket. Fra tidligere bestandsvurderinger på minst 16 par i 1975, er nå rødstilkbestanden i reservatet på samme nivå som ved små strandengbukter ved fjord, sjø og elveutløp i lavlandet ellers i distriktet. Arten ble ikke sett i Gaustadvågen, der den tidligere hekket på de nå gjengrodde strandengarealene.

Gluttsnipe. 3 individ ble sett 14.6 lengst vest i Sandblåstvågen. Hekker ikke i området.

Strandsnipe. 2 par ble sett nedover langs Sandblåstelva, og ett par mer sentralt i Sandblåstvågen. I tillegg ble 1-2 individ sett i Gaustadvågen. Anslått hekkebestand på 4 par.

Enkeltbekkasin. Arten er den eneste vadefuglen med hekkebestand på nivå med midten av 70-tallet. Bekkasiner ble jagd opp i begge vågene fra takseringsruta, der vegetasjonen var ca. 15 cm. eller høyere. Spillende individ ble ikke hørt på dagtid. Arten er vanskelig å taksere, spesielt på dagtid, og må omtrent tråkkes på for å bli registrert. Likevel ble 5 ind. notert i Gaustadvågen 4.6 og 14.6, samt 5 ind. i Sandblåstvågen 14.6. Med en antatt observasjonsradius fra takseringsruta på ca. 10 m er det ikke usannsynlig at 15 par kan hekke i og nær inntil reservatet. Dette er godt over Gjerdes (1975) anslag på 10 par i 1975, og er sammen med årets sangsvanehekking et av få positive utviklingstrekk for området. Det er et spørsmål om arten profiterer på gjengroingen som har skjedd i området.

Myrsnipe: Bare to individ ble sett på trekk 4.6, sammen med sandlo og sandløper. Hekker ikke lenger i området.

Vipe: I forbindelse med årets vipeprosjekt (Gjøra 2023) så Ola Ragnar Gjøra 20.5 rødrev ta ungene til de 5 parene som forsøkte hekkeing dette året i Sandblåstvågen. I 2009 var det også 5 par i Sandblåstvågen med mislykket hekking. Området i Gaustadvågen, der to par hekket i 2009, har nå trolig høy vegetasjon, og ingen par ble sett der. I Gaustadvågen og Sandblåstvågen var predasjon fra rev og kråker også forklaringen på hvorfor 40 par vipere mislyktes totalt med hekkingen i 1975 (Gjerde 1975). Øyvind Gjerde fortalte (pers. med. 30.10.23) at reven kjente dagsforløp og måltidsrytmen til gårdbrukerne og røvet reir og unger strategisk også på dagtid. Her i reservatet har reven trolig vært den store effektive drivkraften i predasjonen av vadefuglene og vipa sammenhengende i snart 50 år. De 17 vipene som ble sett 4.6 viste ingen indikasjoner på hekking. 14.6 var antallet økt til 22 fugler, noe som viser at vipere fra andre lokaliteter kommer til reservatet for opphold og næringssøk etter endt/mislykket hekking.

Brushane. Arten ble ikke sett i 2023..

Havørn. Ungfugler ble sett ved alle besøk. 3 ind. hadde tilhold i de store granene tett på reservatet i begge vågene med god utsikt mot potensielle bytte både på land og i vann. En voksen fugl fløy ved to anledninger over Sandblåstvågen, trolig mot hekkeplass lenger sør. Aktiviteten til ørnene var et uromoment for kråker og de større vaderne som stadig var på vingene. Etter 2009 har unge havørner økt sitt nærvær og har nå fast dagtilhold i reservatet. Hekker ikke i området.

Fiskemåke. Henholdsvis 3 og 2 ind. av ikke-hekkende fugl ble sett. Fra å ha vært tilstede med 600 ind i Sandblåstvågen på 70-tallet (Gjerde 1975) og med rundt 100 ind. i 2009 er den nå nærmest borte fra reservatet. Den er for øvrig stort sett borte som hekkefugl i distriktet rundt (egne obs.). Den har også sluttet å bruke jordbrukslandskapet i området til næringssøk. Verneområdet var tidligere primært et hvileområde for fugl fra lokale hekkekolonier, som i stor grad kunne søke supplerende næring på dyrket mark.

Hettemåke. 12 fugler hadde tilhold vest i Sandblåstvågen fra 4.6. til 1.7. Flokken besto av flest voksne ind., men også av 2-4 treåringer, og var uten noen hekkeadferd. 2 fugler fløy også opp fra Gaustadvågen til Sandblåstvågen. På 70 tallet var arten en karakterart, da mer enn 30 fugler oppholdt seg daglig i området uten å hekke (Gjerde 1975). Etter å ha vært nesten fraværende i 2009, kan arten nå være på vei tilbake til området. Nær 300 hettemåker overvintrer i fjorden fra Eide til Flemma, og det er kanskje noen av disse fuglene oversommerer i reservatet.

Stormåker (gråmåke, svartbak og sildemåke). Artene var nesten fraværende i begge vågene. Høyeste antall i Gaustadvågen for svartbak var 4 ind. og for gråmåke 5 ind. I Sandblåstvågen ble ca. 10 ind. for svartbak og 3 gråmåker høyeste tall. For øvrig ble 3 sildemåker sett der 1.7. I 1975 og 2009 hadde opptil 150 ikke-hekkende stormåser, fordelt på begge vågene, tilhold i reservatet i sommerukene. Disse artene utnytter ikke jordbruksaktivitet til næringssøk i området, og er i så måte lite påvirket av eventuelle endringer i pløying av jord og nydyrking her. De rastet og hvilte bare i området og hekker ikke her.

Sanglerke. 4.6. sang 5 lerker og ett individ ble sett på marka. Siden 2009 er anslått hekkebestand i reservatet nesten halvert fra rundt 10 par til 6 i 2023. Lerkene hang syngende i lufta over de

sentrale delene av vågen, der strandengområdene er mest sammenhengende, og ned til Sandblåstelvas sving mot vest. Derimot ble arten ikke registrert territoriehevdende over jordbruksområdene. Flyfoto fra 1960 viser hvordan mudderflater i vågen er endret til dagens strandengareal hvor lerkene nå oppholder seg. Egnede leveområder for lerkene i området er derfor opprettholdt gjennom denne prosessen. I tillegg kan noe storfebeite på strandengene være positivt ved å holde vegetasjon nede for sanglerka.

Sivsanger. Ble ikke observert under takseringene i 2023, men syngende individ høres nesten årlig mellom Tøsse og Karlsvik nordvest i Sandblåstvågen.

Sivspurv. Hørt på tre steder i Gaustadvågen og tre i Sandblåstvågen. Arten har økt tydelig siden 2009 og minst 10 par antas å hekke. Økt oppslag av lauvktratt med tilhørende undervegetasjon på fuktig mark er trolig årsaken. Også i områder med høyvokst lyng ser arten ut til å trives.

Heiplierke. Hørt og sett på 6 steder i Sandblåstvågen, men mer spredt i området enn sanglerka. Sett også på to steder ved lyngheiene ved Knarråshaugen. I tillegg forekommer arten trolig nært vernegrensene utenfor takseringsruta og i de nære lyngheiene. Anslagsvis 10 par forekommer fortsatt i og tett på området, noe som er en liten nedgang fra 2009.

Steinskvett. Ble ikke registrert under takseringene i 2023.

Buskskvett: Mens Gjerde (1975) hadde tre syngende svartstruper det året og arten tydelig hekket, var det derimot 3 syngende buskskvettanner i 2023. Den ble ikke notert i 2009. Arten har generelt lav tetthet og hekkebestanden varierer. En fugl sang fra de tørrere delene med busker innenfor svanereiret i Gaustadvågen. I Sandblåstvågen var 2 hanner syngende fra busker på gjengroende beitemark ved vernegrensa. 3-5 par kan hekke i reservatet.

3.2 Generell karakteristikk av området og fuglelivet

Totalt ble 54 fuglearter registrert i 2023. Av disse var 8 andefugler og 12 vadere inklusiv trane og hegre. Fra disse to artsgruppene når bare et fåtall hekkestadiet innenfor reservatet. Av andefugl ble kun Sangsvane funnet hekkende. Oversomrende og ikke hekkende arter som kvinand og toppand ha nå til dels høyere antall enn aktuelle hekkearter som stokkand, krikkand, brunnakke og siland. Det ble ikke registrert hekkeindikasjoner hos disse artene, men fugler i par ble sett med ett fra hver art. Maksimumstall for de bunn- og bløtdyrspisende dykkendene var 30 individ 01.07. Samme dag og antall hadde også grasendene, men bare 4 individer for den fiskespisende silanda. Dette sammen med bare tre fiskende hegrer indikerer lite relevant næring for fiskespisende fugl i Gaustadvågen. I Sandblåstvågen derimot ble fem laksender sett innenfor gårdsbrua 01.07. Arten er uvanlig i ytre strøk av Møre og Romsdal og fins bare sparsomt hekkende i laks- og sjøørretførende vassdrag i fylket. Noen fiskere ved gårdsbrua rapporterte god fangst av sjøørret den 1.7. Laksendene og fiskelykken sannsynliggjør fortsatt tilførsel av fiskeyngel fra de ferskvannstilførende gyteelvene inne i reservatet. Hovedmengden av fugl i hekketiden i Gaustadvågen er nå andefugl.

Det er tydelige forskjeller mellom de to vågene. I Gaustadvågen hekker nå kun sangsvane med sikkerhet og i beste fall noen få par med stokkand. Ingen sannsynlig hekkeindikasjon hos vadefugl ble registrert, men enkelte par med enkeltbekkasin og et strandsnipepar antas å hekke. Etter noen tidligere hekkforsøk lyktes hekkingen for et par sangsvaner i år. Reiret lå i sørvestenden av Gaustadvågen, tett ved vannkanten, og 5 unger vokste opp. Ca. 50 meter fra svanereiret hadde et tranepar tilhold, men hekket ikke der i år. Begge artene har de siste tiårene utvidet sitt hekkeområde nasjonalt og lokalt. De kan velge samme habitat på samme lokalitet og vi har ved to tilfeller sett artene sloss mot hverandre med svanefar som vinner (Osmarka i Molde, egne obs. Øyvind Gjeldnes). Den vestlige delen av Gaustadvågen har ganske store areal med lavt voksende men frodig og fuktig kantsone og framstår som et attraktivt hekkeområde for gressender. I juni har andekullene i lavlandet blitt ganske store og synlige, og de voksne har avslørende adferd, men

kull eller hekkeindikasjoner hos andefugl ble ikke sett. Forekomsten av gressender var av småflokker med hanner og ikke-hekkere i flukt mellom vågene. Dykkendene toppand og kvinand er på sommeren ikke-hekkere på næringsøk. De tidligere hekkeartene storspove og vipe kommer nå bare på kortvarige besøk etter forstyrrelser i Sandblåstvågen og i liten grad for næringsøk.

I Sandblåstvågen, som er et sammenhengende, men vesentlig ulikt miljø kommer noe vadefugl og sanglerke fortsatt inn som hekkefugler. Vipe, enkeltbekkasin, og sanglerke er her de artene med flest hekkende par. 2 par rødstilk varslet kraftig 14.6. Den 4.6 ble 4 storspover sett i par, men uten territoriell adferd. Trolig har fuglene bare tilhold i området etter avbrutt hekking. For vipekolonien ble også hekkingen avbrutt. Gjøra (2023) så 5 rugende viper tidlig i mai. 2 uker senere så han reven gå inn i kolonien og alle ungene ble avlivet med et angrep (Gjøra 2023, O. R. Gjøra pers. med.). Vipene ble i området og i løpet av juni økte antallet til 22 ind.

Bestandsnedgangen fra 2009 fortsetter for nesten alle vadefuglene i Sandblåstvågen. Blant vadefuglene i Sandblåstvågen ble bare vipe konstatert hekkende. Sannsynligvis hekker det rødstilk, enkeltbekkasin og strandsnipe der også.

For våtmarksfugl ble vellykket hekking med ungeproduksjon bare notert hos sangsvane. De 5 vipeparene fikk unger, men disse ble observert tatt av rev. To par med rødstilk hadde varslende og engstelig adferd og ganske sikkert reir med egg, men det var ingen indikasjoner på at unger vokste opp. Det var ingen indikasjoner på territoriell eller engstelig adferd som indikerte hekking for storspove og tjeld. Det er derfor ikke usannsynlig at ingen unger fra store vaderarter ble flyvedyktige i 2023. Hos arter som enkeltbekkasin, sanglerke og dels strandsnipe, som åpenbart hekker, kan noe ungeproduksjon antas, men reir og unger er vanskeligere å finne for disse. Ingen andekull i mai og juni er samtidig god indikasjon på ingen vellykkede hekkinger for grasender og siland.

Generelt er hekkebestanden for våtmarksfugl i begge vågene nå så små at området er uten verdi som hekkelokalitet for alle arter vadefugler i et regionalt perspektiv. Snarere kan den lave hekkesuksessen indikere at området i noen grad tiltrekker seg fugler som gjør hekkforsøk, men mislykkes. Området kan med andre ord fungere negativt for hekkebestandene til våtmarksfugl i distriktet. For alle artene fins det nå viktigere lokaliteter og generelt større hekkebestander andre steder i fylket.

04.06 ble nærmere 70 sent vårtrekkende småvadere notert på mudderflatene ved lavvann. Av ca. 60 sandlo viste ingen hekkeindikasjoner eller ble sett som par. 6 sandløpere rastende på vårtrekk er sjeldent på Mørkekysten. To myrsnipen 04.06 var trekkere og ble ikke sett senere i juni. 01.07 var allerede 17 rastende traner ankommet. Disse funnene viser at Sandblåstvågen, som Gaustadvågen, nå i hovedsak har blitt en sommerlokalitet for ikke-hekkende og sent trekkende våtmarksfugl.

Av spurvefugl ble ingen spesielle arter eller større mengder sett eller hørt. Fortsatt holder sanglerka ut med minst 6 syngende individ. En gulspurv sang fra en liten furu ved Knarråshaugen. Møller, buskskvett og tornsanger ble notert spredt i hele reservatområdet. Ca. 40 kråker samlet seg i forbindelse med havørn-aktivitet i granplantefeltet og over Sandblåstvågen.

I stor grad følger den negative utviklingen hos vadefugl samme mønster som hos andefuglene, med svært få par og uten registrert ungeproduksjon. De fleste vaderartene er, som for andefuglene, ikke strengt knyttet til saltvann. Ved fjære sjø er det fortsatt temmelig store sandflater som bør være egnet til næringsøk for sandlo og tjeld, dokumentert med den store småvaderflokken på seint vårtrekk i 2023. De alle fleste vipekoloniene i Romsdal og på Nordmøre er på lokaliteter med en kombinasjon av strandeng, åker og grasmark, nær sjøen, noe som også passer godt med miljøet i Sandblåstvågen. Flere av disse koloniene blir midlertid beskyttet av mennesker, med skjerming av slått, markering av reir og ved uttak eller fravær av arter som kråke og rev. For høy tetthet av beitende husdyr kan også ødelegge reir eller unger, eller gjøre dem mer utsatt for predasjon. Det virker ikke sannsynlig at begrensninger i næring er årsak til at så få vadefugl klarer å gjennomføre vellykket hekking i området. Høyere vegetasjon på strandeng og

beitemark hindrer arter som myrsnipe og sandlo, i noen grad også rødstilk, i finne gode hekkeområder. I Sandblåstvågen er likevel vegetasjonen ganske lav og det burde der fortsatt være potensielt gode hekkeområder for arter som foretrekker dette, som sanglerke. Derimot fungerer området tydeligvis ikke lenger for rødstilk, noe som indikerer at det er andre årsaker til bestandsnedgangen for den arten (dvs. predasjon). Gjerde (1975) sitt bestandsanslag for storspove og rødstilk, omfattet også par på lynghei og kulturmark utenfor dagens reservatgrenser. Dette viser at det tidligere var egnede hekkemiljøer for disse artene i et større område her tidligere.

På 1970-tallet og tidlig på 80-tallet var det flere regionalt sjeldne vaderarter som forsøkte hekking eller hadde små bestander i området, dvs. svarthalespove, myrsnipe, temmincksnipe og brushane. Bortsett fra myrsnipe, som tidligere hadde en spredt bestand på kysten av Nordmøre og Romsdal (som nå trolig er borte), hadde ingen andre kjente hekkeområder i distriktet (unntatt på Smøla). Mulighetene for å opprettholde levedyktige bestander over tid i Sandblåst-Gaustadvågen virker derfor uansett begrenset for artene. Det er likevel påfallende at lignende hekkforsøk for disse artene ikke er kjent fra 2000-tallet. Også dette peker i retning av generelt dårligere vilkår for hekkende vadefugl i området.

3.3 Samlet vurdering

Sammenlignet med resultatene til Gjeldnes (2010) kan følgende viktige tendenser ble observert:

- Hekkefugler i 2009 som er forsvunnet i 2023: Ingen sikre, muligens tjeld og gravand
- Hekkefugler i 2009 med svak tilbakegang i 2023: Strandsnipe, vipe, trolig siland
- Hekkefugler i 2009 med sterk tilbakegang i 2023: Storspove, rødstilk, stokkand, krikkand
- Hekkefugler med stabil bestand etter 2009: Trolig brunnakke
- Hekkefugler med økende bestand siden 2009: Trolig enkeltbekkasin
- Nye hekkefugler i 2023: Sangsvane, trolig trane
- Samlet bestand av hekkende andefugl i området i 2023: 5-9 par
- Samlet bestand av hekkende vadefugl i området i 2023: 20-33 par

Figur 3. Utsikt over strandengene i vestre del av Gaustadvågen, dvs. i overgangen mot Sandblåstvågen, sett mot øst med selve Gaustadvågen i bakgrunnen. Arealet med vegetasjonsdekt strrandeng her har økt betraktelig de siste ti-årene, og er gradvis i ferd med å hindre vannutskiftningen. Spesielt er det grunn til å frykte at saltinnholdet er i ferd med å forsvinne. Foto: Øyvind Gjeldnes.

4 Diskusjon

4.1 Usikkerhet

Etter en fuktig til dels kjølig vår, ble været mye bedre i juni, og det ble mulig å gjennomføre besøkene på dager med meget gode og like forhold. Ved oppstart kl. 07.00 var temperaturen på 8-12 oC, dagtemperaturer på 16-19 o C, sol og vindstille. Takseringstempoen var rolig med bevisst mye tid på observasjonsvirksomhet, og med observasjonspauser på ca. 30 minutt. I Sandblåstvågen var to unge havørner et uromoment for kråker og vaderne. De førte til at vipeflokken fløy mellom vågene. De få territorielle rødstilkene var derimot raskt tilbake til territoriene.

Prosjektressursene gav grunnlag for to personer på to besøk, samt en person et tredje besøk. I tilfellene med to personer samtidig, så gikk de med ca. meters avstand, og holdt seg gjennomgående ganske strengt til ruta fra 2009. I tillegg kom et besøk på høsten for å ta en del bilder. Det ble gjort enkelte mindre avvik i takseringsrutene fra 2009, i første rekke for å unngå å forstyrre det hekkende sangsvaneparet. Generelt er de delene av reservatet og nærområdet som er potensielle leveområder for våtmarksfugl oversiktlig, og mange steder bråstopper de mot skog ved reservatgrensa.

4.2 Bestandsendringer

For de fleste våtmarksfugl har vi gode bestandsdata for 1975 (Gjerde 1975) og 2009 (Gjeldnes 2010), som resultatene fra 2023 kan sammenlignes med. Disse er sammenstilt under i tabell 3.

Tabell 3. Sammenligning av bestandsanslag hos Gjerde (1975) og Gjeldnes (2009) med bestandsanslagene gjort for 2023 (jmfør kapittel 3). Status er rødlistestatus CR=kritisk truet, EN=sterkt truet, VU=sårbar, NT=nær truet. Endring: +=økning, 0=stabil, -=svak nedgang, -- = klar nedgang, --- = sterk nedgang. X=forsvunnet.

Art	Status	1975	2009	2023	Endring
Storspove	EN	30	5	0-2	---
Tjeld	NT	15	1	0-1	--
Sandlo	-	4	0	0	X
Rødstilk	NT	16	5	2	---
Strandsnipe	-	1	4	3	--
Enkeltbekkasin	-	10	5-10	10-15	+
Myrsnipe	-	5	0	0	X
Temmincksnipe*	-	0-1	0	0	X
Brushane	VU	2-3	0	0	X
Vipe	CR	40	7	5	--
Trane	-	0	0	2	+
Sangsvane	-	0	0	1	+
Gravand	-	0-1	0-2	0	X
Brunnakke	-	2	0-1	0-2	-
Stokkand	-	15-20	5	2	---

Art	Status	1975	2009	2023	Endring
Siland	-	5-10	3	1-2	---
Krikkand	-	15	5	2	---
Stjertand	VU	0-2	0	0	X
Fiskemåke**	VU	200	0	0	X
Heipiplerke	-	Tallrik	15-20	10	-
Sanglerke	NT	16+	10+	6	--
Steinskvett	-	Flere par	0	0	X
Sum vadere		123-125	27-33	20-28	
Sum andefugl		37-50	13-16	5-9	
Sum antall		160-175	40-49	25-36	
Sum arter		14-16	9-11	8-11	

*-Se bl.a. Fiske & Gylseth (1985) og Moen (2005) for dokumentasjon og vurderinger.

**-Hekket tidligere på Purkholmen, ytterst i reservatet i nordøst.

Gjeldnes (2010) opererer med en reduksjon på ca. 80% for vadefugl og 60% for andefugl i hekkebestandene i området fra 1975 til 2009. Fra 2009 til 2023 er det snakk om ytterligere nedgang på 20% for vadere og 50% for andefugl (85% fra 1975). Totalt er tilbakegangen på 30% mellom 2009 og 2023 og over 80% fra 1975.

Det er grunn til å understreke at bortsett fra enkeltbekkasin og vipe så er det nå mest snakk om enkeltpar som hekker i området av ender og vadere. I tillegg kan det diskuteres i hvilken grad en skal snakke om en hekkebestand av vipe, siden arten ser ut til stort sett å mislykkes fullstendig med hekking i området (se også Gjører 2022 for historikk til vipe).

4.3 Årsaker til tilbakegangen

4.3.1 Predasjon

Gjerde (1975) beskriver reven som særdeles tallrik i og rundt reservatet. Siden 1975 har havørnbestanden også økt kraftig. Daglig er arten over områdene og ungfugl har fast tilhold i granplantinger nært reservatet. Ca. 40 kråker er klare til innsats dersom reven går til angrep som den gjorde mot vipene i 2023.

Det er likevel ikke dekning for å anta at predasjon er en hovedårsak til våtmarksfuglene sin tilbakegang i Sandblåst-Gaustadvågen. Som et godt perspektiv her kan Gjerde (1975) sin beskrivelse av revens og kråkas predasjonstrykk i 1975 gjengis:

«Som følge av produksjonen hos både rev og kråke, ble beskatningspresset på den øvrige fuglefaunaen meget hard. Spesielt pågående var reven allerede fra hekestart av. Individuer av arten gjennomtrålte strandengpartiener hver natt i mai og juni og jaktet intensivt i de omliggende myrområdene. Kråka var tilsvarende aktiv om dagen, stadig på utkikk etter gunstige anledninger til å stjele egg og unger. Verst så beskatningen ut til ramme vipe, tjeld, rødstilk, stokkand og krikkand. 40 par vipe innledet hekking i slutten av april, og tapene var betydelige allerede i starten. Til slutt hevdet bare 7 par revir og påviselig ble bare en unge flyvedyktig. Betegnende for situasjonen var at samtlige kontrollerte vadderreir med egg ble plyndret. For øvrig ble svært få gressandkull sett.»

Mye tyder på at revebestanden i nærområdet til reservatet har vært stor og stabil i nærmere 50 år og at koloniutslettelser og plyndring av reir, egg, og ungekull av mange ande- og vaderarter kan ha foregått over lengre tid. Flere av disse er samtidig langtlevende, der reduksjon i bestandene vil kunne foregå gradvis over mange år. Enkeltbekkasin og sanglerke greier seg derimot tålelig bra. De er små arter som skjuler reiret godt uten hekkeavslørende adferd. De store vaderne og sandlo er godt synlige i det åpne og vegetasjonslave landskapet. De støyer og avslører raskt og tydelig at de har egg eller unger i nærheten. Med vedvarende høye tettheter av kråkefugl og rev, samt at havørna har kommet inn som en ny predator de seinere årene, så kan dette være en viktig årsak til nedgangen.

Figur 4. Den eldste brua over utløpet fra Sandblåstvågen, med Purkholmen (høyre del av bildet) i bakgrunnen. Purkholmen var tidligere en viktig sjøfuglkoloni, men har ikke vært i bruk på en del år. Utredning av den faller utenfor rammene for dette prosjektet, men i likhet med mange andre sjøfuglkolonier i fylket vil bl.a. dårligere næringstilgang og økt predasjon være aktuelle årsaker. Foto: Øyvind Gjeldnes

4.3.2 Endringer i vegetasjon

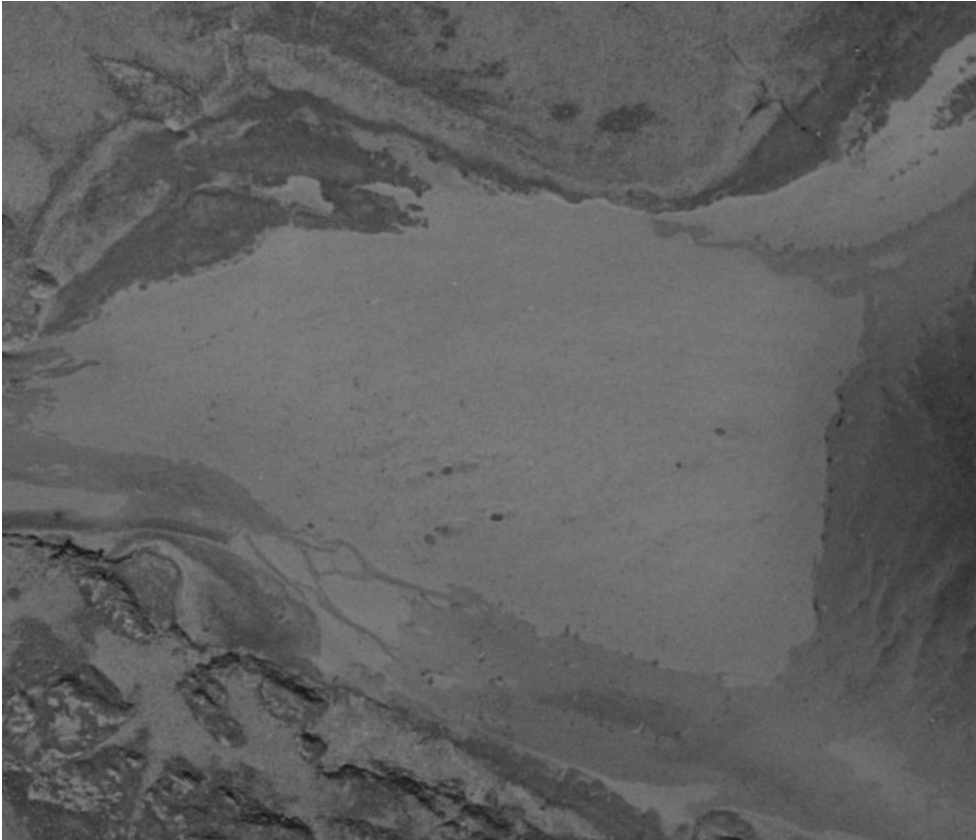
En studie av flybilder som viser landskapet i 1960 og dagens landskap avslører at det har skjedd store endringer i og rundt Sandblåst-Gaustadvågen naturreservat på 60 år. Selv om flybildene fra 1960 er i svart-hvitt og har noe dårlig kontrast, så er det mulig å få en god del informasjon ut av dem. Nedenfor er tatt tre ulike utsnitt av området for å få frem viktige endringer.

Figur 5. Østre del av Gaustadvågen i 1960. Hentet fra <https://www.norgebilder.no> . Et åpent lyngheilandskap med litt dyrket mark i østenden preger landskapet rundt vågen.

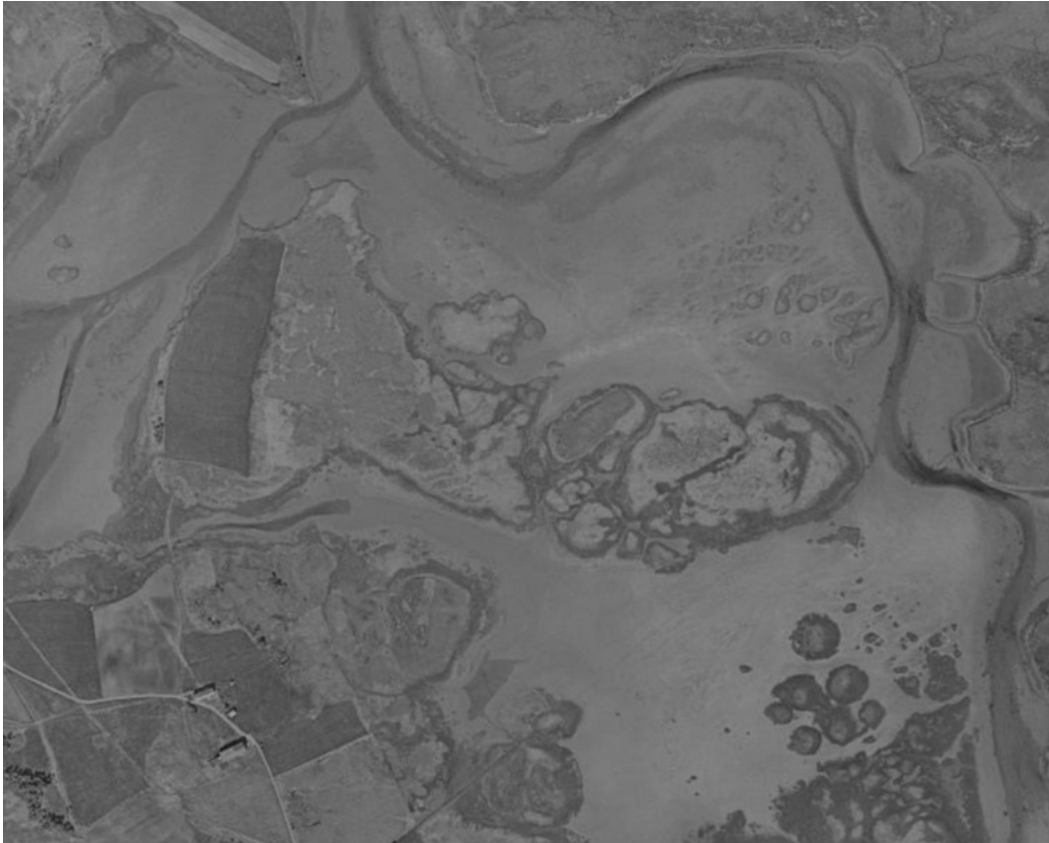
Figur 6. Østre del av Gaustadvågen i 2023. Hentet fra <https://www.norgebilder.no> . mengden dyrket mark er ikke endret, men det er nå bare snakk om et par, store jorder. Framfor alt er det gjengroingen med skog som likevel er den store endringen.

Figur 7. Vestligste del av Gaustadvågen i 1960. Hentet fra <https://www.norgebilder.no> . Bare litt fukteng i nordvest, og ellers ei stor, åpen sandflate preger området.

Figur 8. Vestligste del av Gaustadvågen i 2023. Hentet fra <https://www.norgebilder.no> . Fuktenga i nordvest har vokste betydelig mot sør, samtidig som det er i ferd med å bli store areal med fuktenger som dekker hele utløpet mot Sandblostvågen.

Figur 9. Sentrale deler av Sandblåstvågen i 1960. Hentet fra <https://www.norgebilder.no> . Det er store, åpne strand- og mudderflater, men også noe strandeng. Ei dyrket mark på vestre del av den største strandenga.

Figur 10. Sentrale deler av Sandblåstvågen i 2022. Hentet fra <https://www.norgebilder.no> . Det meste av de opprinnelige strandengene ble dyrket opp på 1980-tallet, samt at det ble laget enkelte kanaler. De åpne flatene i sør er erstattet med strandeng.

Det er grunn til å fremheve et par sentrale trender her:

1. Arealet med åpne mudderbanker er sterkt redusert både i vestenden av Gaustadvågen og sentrale deler av Sandblåstvågen.
2. Det ble dyrket opp en del strandeng sentralt i Sandblåstvågen på 1980-tallet, men ellers er omfanget av dyrket mark lite endret.
3. Det er en vesentlig økning i fuktenger/strandenger i vestenden av Gaustadvågen.
4. Det har skjedd en omfattende gjengroing/tilplanting med skog rundt Gaustadvågen, særlig i østre deler.
5. Det ble etablert flere kanaler i Sandblåstvågen på 1980-tallet.

Det som ikke kommer så godt fram av bildene er i tillegg følgende:

1. Omfanget av utmarksbeite av husdyr er dramatisk redusert.
2. Omfanget av husdyrbeite på engmark, inkludert strandenger er trolig også noe redusert, men litt mer uklar trend her (bl.a. har dette kommet i gang igjen de siste årene i deler av Sandblåstvågen).

Gjengroing og redusert husdyrbeite virker sammen og fører begge til høyere vegetasjon, noe som særlig rammer vadefugl hardt. Dette forklarer i seg selv sannsynligvis godt hvorfor arter som sandlo, temmincksnipe og dels også myrsnipe for lengst er forsvunnet som hekkefugler herfra. Også for de fleste andre vaderarter er dette klart negative trekk, selv om det ikke nødvendigvis fører til at området blir totalt uegnet. For enkeltbekkasin antar vi derimot at gjengroingen har vært positiv, og økt vegetasjonsdekke i Sandblåstvågen kan være med å forklare etableringen av sanglerke der. Derimot er det vanskelig å forstå at dette kan forklare den sterke nedgangen i hekkende andefugl. Flere andearter burde like gjerne reagere positivt på slike endringer.

4.3.3 Tidevannsrytmen og saltinnhold i reservatet

To sentrale utgangspunkt for vurdering av forholdene i vågene, etter byggingen av gårdsbrua utenfor Sandblåstvågen i 1973, er om full flo ble lavere som følge av dette og varigheten kortere, og dermed mindre saltvann og lavere saltprosent på vannet, spesielt i Gaustadvågen. I Gjerde (1975) sin rapport er konkrete beskrivelser av endringer i høyden i floa usikre og annen presisjon dokumentasjon på dette kjenner vi ikke til. Men to forhold som Gjerde (1975) beskriver tyder på at noe kan ha skjedd i samme periode som byggingen av gårdsbrua. Gjerde (1975) beskriver kraftig økning i andefugl i 1973-74, forstått som både gressender og dykkender, og trekker inn faktorer som nitrogen fra landbruk som delforklaring. Høsten 1972, altså før bygging av brua, observerte A. O. Folkestad (pers med.) ca. 300 dykkender i Gaustadvågen, mest bergand. Samtidig ble det dokumentert av vannforsker Ørgesvik en voldsom næringsvekst av bunndyr i Gaustadvågen (A. O. Folkestad pers. med.). Steiner fra bunnen i Gaustadvågen luktet i 1974 stygt og var sleipe ifølge Gjerde (1975). Om alle disse funnene og effektene henger sammen med gårdsbrua kjenner vi ikke til, men om så er tilfelle, er det et påfallende sammentreff. Som bildene tatt i 2023 viser, presser vannet på for å komme ut av vågene ved fallende sjø, og mye vann blir stående på innsiden i Sandblåstvågen. Vi har sett full uttømming av vågene etter at brua kom (Øyvind observerte dette alt i 1976), med muligheter for å krysse med gummistøvler der vågen svinger ut mot brua. Dette viser at vågene fortsatt kan tømmes helt for vann. Vi har også observert at floa fortsatt går inn i Gaustadvågen. Uansett er det klart at brua både hindrer floa å komme like sterkt og raskt inn som før, og at vannet tømmes saktere ut av vågene. Hvordan dette har endret strømforhold, saltvannsinhold mv. tar vi ikke nærmere stilling til her, men dette er en viktig problemstilling som bør utredes grundigere.

Det er samtidig grunn til å merke seg at utløpet fra Gaustadvågen til Sandblåstvågen har blitt grunnere i nyere tid. På den ene siden hindrer dette tilstrømming av (salt)vann inn i vågen, men

samtidig hindrer det også det tyngre saltvannet fra å strømme ut av vågen. Hvordan saltinnholdet i Gaustadvågen er endret i nyere tid kan dermed være komplisert og vanskelig å fastslå.

Samtidig med at det har blitt grunnere utløp av Gaustadvågen har det etablert seg en del vegetasjon der, som på sikt kan føre til at utløpet vokser helt igjen. Årsaken til dette kjenner vi ikke nærmere til. Det kan skyldes endringene i strømforhold, som følge av nevnte gårdsbro eller økt massetilførsel via Sandblåstelva. Men, det kan også skyldes økt næringstilsig, eksempelvis fra dyrket mark i østenden av Gaustadvågen (som har blitt fraktet dit via ferskvannslaget i øvre sjikt i vågen). Allerede Gjerde (1975) trekker fram avrenning fra dyrket mark fra østenden av Gaustadvågen som mulig årsak til endringer i vågen, og vi vil også trekke fram at det har vært dyrket opp noe areal på nordsiden som kan ha medvirket.

4.3.4 Næringstilgang

Gjerde (1975) angir tilsig av gjødsel dvs. nitrogen fra jordbruket som forklaring på begynnende gjengroing og endrede bunnforhold i Gaustadvågen. Denne næringstilgangen førte ifølge Gjerde (1975) til store mengder andefugl i Gaustadvågen vår og høst. Det opptrer flere steder i og inntil reservatet, både i Gaustadvågen og Sandblåstvågen, frodig vegetasjon som bærer preg av næringstilførsel fra omliggende jordbruksmark. Hvor mye dette har betydd og fortsatt betyr for vegetasjonen og i neste omgang fuglelivet, har vi begrenset grunnlag for å uttale oss om, men dette kan potensielt være en viktig faktor. Spesielt for forholdsvis lukkede våtmarksmiljøer, noe særlig Gaustadvågen er, kan selv små endringer i næringstilførsel på sikt få stor effekt.

4.3.5 Tilførsel og forflytning av løsmasser

Gjengroingen i Sandblåstvågen er tydelig. Redusert husdyrbeite, økt næringstilgang og endringer i hydrologien som følge av bruene som har blitt bygd i utløpet kan sannsynligvis forklare mye, men en skal heller ikke helt utelukke at økt tilførsel av løsmasser, som følge av anleggelse av grøfter på omliggende jordbruksmark. Sandblåst preges, som navnet tydelig sier, av god forekomst av finkornede, sandholdige løsmasser. Det er fra enkelte andre steder kjent at grøfter fra slike områder ut i nærliggende våtmarksområder har ført til stor løsmassetilførsel med tilhørende gjengroing, se eksempelvis Aanes & Mjelde (1999) for Grunnvannet naturreservat i tidligere Ballangen kommune (nåværende Narvik kommune).

4.4 Forslag til oppfølging

Sandblåst-Gaustadvågen naturreservat har blitt regnet som et internasjonalt verdifullt område for våtmarksfugl, og har derfor også fått status som dette. En sentral årsak er område sin betydning som rasteplass under trekket, men også området sin betydning som hekkeplass har vært tillagt stor vekt. Betydningen som hekkeplass er redusert i et omfang siden grunnlaget for vernet forelå, i noe som ikke kan betegnes som annet enn katastrofal. Fra å ha store bestander av mange arter, inkludert flere regionalt sjeldne arter, er alle de opprinnelig regionalt sjeldne artene forsvunnet som hekkefugler, og for de fleste andre arter gjenstår bare en brøkdel av bestandene. Bakgrunnen er utvilsomt sammensatt, og selv om flere ganske opplagte årsaker er påpekt ovenfor, så er viktigheten av dem usikre og det kan være komplekse årsakssammenhenger. I tillegg er det all grunn til å stille et kritisk spørsmål om ikke også området sin betydning som rasteplass under trekket kan være negativt påvirket. Det er derfor et stort behov for mer omfattende undersøkelser i og rundt reservatet, både for å forstå omfanget og årsakene til de negative endringene bedre, og for å kunne sette inn nødvendige tiltak for å snu utviklingen og få tilbake kvalitetene som opprinnelig lå til grunn for vernet. Samtidig er det grunn til å advare sterkt mot å la dette bli en sovepute for ikke å gjøre noe. Flere tiltak bør være så opplagt positive at de bør startes opp så raskt som mulig.

Med grunnlag i dette anbefales det å vurdere følgende tiltak:

- Det bør settes i gang en større prosess for å se på tilstanden til arealene rundt reservatet, som bør munne ut i konkrete tiltak for å bedre levevilkårene for våtmarksfuglene her.
- Aktiv bekjempelse av predatorer, særlig rødrev.
- Gjenåpning av tilsnørt kanal ut til sjøen for å bedre vanngjennomstrømmingen, særlig bru tilknyttet til en landbruksveg.
- Fortsatt fjerning av trær i og rundt reservatet.
- Studier av miljøtilstanden i Gaustadvågen, inkludert forekomst av viktige næringskilder for andefugl.
- Åpning av gjengrodd, grunn kanal mellom Gaustadvågen og Sandblåstvågen, for å bedre vanngjennomstrømmingen.
- Studier av massetransport inn i Sandblåstvågen fra omliggende grøfter, bekker og elver, og eventuell plan for fjerning av tilførte masser.
- Undersøkelser av næringstilsig fra grøfter, bekker, elver og jordbruksareal rundt reservatet.
- Nye trekkteinger av våtmarksfugl i reservatet, for å studere mulige endringer i området sin betydning som rasteplass.

Figur 11. Beitede våtenger med kanaler mellom, i vestre del av Sandblåstvågen. Kanalene ble anlagt rett i forkant av vernet. Våtengene er svakt brakke, og tidligere var det trolig strandenger her, preget av salttolerante arter. Foto: Arnstein Gjeldnes.

Figur 12. Kanal inn mot dyrket mark på Sandblåst, med Stemshesten i bakgrunnen. På begge sider våtenger, men med litt varierende beitetrykk. Foto: Arnstein Gjeldnes

Figur 13. Den lange kanalen som skjærer tvers over Sandblåstvågen, sett mot nordøst. Åpne vannspeil er i utgangspunktet svært positivt for mange våtmarksfugl i slike landskap, men det er uheldig at de er formet som snorettelinjer. Foto: Arnstein Gjeldnes

Figur 14. En forholdsvis bred, rett kanal sentralt i Sandblåstvågen. Igjen svært uheldig formet for våtmarksfugl, uten variasjon og muligheter for skjul for fuglene. Foto: Arnstein Gjeldnes.

Figur 15. En flokk beitende geiter på østsiden av Sandblåstvågen. Det har de siste årene blitt noe mer husdyrbeite i og inntil reservatet enn på mange år, noe som opplagt er positivt. Geitene er ikke minst viktige da de er spesielt flinke til å beite ned lauvoppslag, noe som bør komme tydelig fram på bildet. Foto: Arnstein Gjeldnes.

Figur 16. Den indre landbruksbrua ved utløpet av Sandblåstvågen. Løpet er smalt og påvirker vannutskiftningen i våtmarkssystemet vesentlig. Foto: Arnstein Gjeldnes.

Figur 17. Den indre landbruksvegen og brua sett litt på avstand. Den kraftige strømmen som oppstår ved brua under overgang mellom flo og fjære dokumenterer effekten av brua på vannutskiftningen. Foto: Arnstein Gjeldnes

Figur 18. Våteng med store mengder hanekam i innløpet til Gaustadvågen, sett mot Gaustad i vest. Her var det trolig nesten fritt for vegetasjon på 1960-tallet, se figur 7. Foto: Øyvind Gjeldnes.

Figur 19. Ytre deler av Sandblåstvågen sett mot øst, der landbruksvegen og indre bru over vågen kan skimtes så vidt i bakgrunnen. På sørsiden av vågen her har det vært kontinuerlig storfebeite som har holdt landskapet ganske åpent. Foto: Øyvind Gjeldnes.

5 SKRIFTLIGE KILDER

Artsdatabanken 2021. Norsk rødliste for arter 2021.

<https://www.artsdatabanken.no/lister/rodlisteforarter/2021/>

Fiske, P. & Gylseth, J. 1985. Gaustad-/Sandblåstvågen. Rallus 15:101-111.

Fylkesmannen i Møre og Romsdal, miljøvernavdelinga 2012. Forvaltningsplan for Sandblåst-/Gaustadvågen naturreservat i Eide og Fræna kommuner, Møre og Romsdal. Fylkesmannen i Møre og Romsdal, rapport 2012-11. 58 s.

Gaarder, G. 2010. Utkast til forvaltningsplan for Sandblåst/Gaustadvågen naturreservat i Fræna og Eide kommuner. Miljøfaglig Utredning rapport 2010:14: 1-63 s. + vedlegg. ISBN 978-82-8138-408-8

Gaarder, G., Fjeldstad, H., Flynn, K. M. & Hanssen, U. 2011. Naturtyper i 16 verneområder i Møre og Romsdal fylke. Resultater fra basiskartlegging etter NiN-metoden i 2010 og 2011. Miljøfaglig Utredning, rapport 2011:73. 89 s. + vedlegg. ISBN978-82-8138-559-7

Gjeldnes, Ø. 2010. Fugletaksering i Sandblåst/Gaustadvågen naturreservat i Fræna og Eide kommuner 2009. Miljøfaglig Utredning rapport 2010:2: 1-29. ISBN 978-82-8138-397-5.

Gjerde, Ø. 1975. Feltrapport vår/sommer 1975. Upublisert rapport, 50 s.

Gjøra, O. R. 2022. Vipe i kulturlandskapet. Ei kartlegging i fem kommuner i Møre og Romsdal i 2022. BirdLife Møre og Romsdal, rapport nr. 1-2022. 11 s

Gjøra, O. R. 2023. Vipe i kulturlandskapet. Ei kartlegging i fem kommuner i Møre og Romsdal i 2023. BirdLife Møre og Romsdal, rapport nr. 2-2023. 13 s.

Miljødirektoratet 2023. Naturbase kart.

<https://geocortex02.miljodirektoratet.no/html5viewer/?viewer=naturbase>

Moen, G. 2005. Viltet i Eide. Naturkonsult DA rapport nr. 1-2005. 135 s + vedlegg og kart.

Stokke, B. G., Dale, S., Jacobsen, K-O., Lislevand, T., Solvang, R. & Strøm, H. 2021. Artsgruppeomtale fugler (Aves). Norsk rødliste for arter 2021. Artsdatabanken.

<https://www.artsdatabanken.no/rodlisteforarter2021/Artsgruppene/Fugler/Nedlastet13.02.2023>.

Aanes, K. J. & Mjelde, M. 1999. Børselvprosjektet. Rapport nr 1. Børselvprosjektet, makrovegetasjon og tilgroingsproblematikk. NIVA-rapport. Løpenr 4562-99. 49 s.

ISBN 978-82-93893-12-7